

А.П. Жакешова., Б.Д. Бекназаров* , Л.С. Колдасова
э.ғ.к., профессор, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
аға оқытушы, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
аға оқытушы, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
***Корреспондент авторы:** bakytt.8080@mail.ru

ҚР ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАР ТІЗБЕГІ

Түйін

Қазақстан Республикасының тәуелсіздік кезеңіндегі экономикалық даму үдерісі елге тартылған инвестициялар көлемімен және жүзеге асырылған стратегиялық маңызы бар жобалармен тығыз өзара байланысты. Мемлекет тарапынан нарықтық экономикаға көшуге қажетті құқықтық, институционалдық және инфрақұрылымдық алғышарттар жүйелі түрде қалыптастырылып, шетелдік әрі отандық инвесторлар үшін қолайлы инвестициялық ахуал жасалды. Осы кезеңде іске асырылған инвестициялық жобалар ұлттық экономиканың құрылымдық жаңғыруына, табиғи ресурстарды тиімді пайдалануға, индустриялық әлеуетті арттыруға және озық технологияларды енгізуге елеулі ықпал етті. Тәуелсіздік жылдарында Қазақстан экономикасына тартылған тікелей шетелдік инвестициялар көлемі айтарлықтай өсіп, мұнай-газ өнеркәсібі, энергетика, көлік-логистика, металлургия, ауыл шаруашылығы және цифрлық технологиялар салаларында ірі стратегиялық жобалар жүзеге асырылды. Жалпы алғанда, тәуелсіздік кезеңіндегі инвестициялық жобалар Қазақстанның өңірлік деңгейдегі жетекші экономикалық орталықтардың біріне айналуына негіз болып, елдің ұзақ мерзімді және орнықты экономикалық дамуын қамтамасыз етуге бағытталған берік іргетас қалыптастырды.

Кілттік сөздер: Тәуелсіздік жылдары, инвестициялық жобалар, экономикалық даму, инвестициялар, инвестициялық климат, индустриялық-инновациялық даму, экономикалық өсу.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының тәуелсіздік жылдарындағы ұлттық экономиканы нығайту және оның жаһандық экономикалық кеңістікке интеграциялану үдерісінде инвестициялық жобалардың рөлі айрықша маңызға ие болды. Тәуелсіздіктің бастапқы кезеңінен бастап мемлекет шетелдік және отандық инвестицияларды тартуды экономикалық өсуді қамтамасыз етудің негізгі тетіктерінің бірі ретінде айқындады. Осы орайда инвестициялық саясатты қалыптастыру, институционалдық тетіктерді жетілдіру, жаңа өндірістік қуаттарды іске қосу және ірі инфрақұрылымдық бағдарламаларды жүзеге асыру елдің стратегиялық даму басымдықтарының қатарына енді.

Инвестициялық жобалардың жүйелі түрде жүзеге асырылуы Қазақстан экономикасының әртүрлі даму кезеңдеріндегі динамикалық өзгерістерін, құрылымдық трансформациясын және индустриялық-инновациялық дамудың сабақтастығын айқын көрсетеді. Қара металлургия, мұнай-газ секторы, көлік-логистика жүйесі, энергетика, агроөнеркәсіп кешені және өңдеуші өнеркәсіп салаларында іске асқан жобалар ұлттық экономиканың өндірістік әлеуетін арттырып қана қоймай, заманауи технологияларды енгізуге, еңбек өнімділігін жоғарылатуға және экспорттық мүмкіндіктерді кеңейтуге елеулі ықпал етті.

Осыған байланысты тәуелсіздік жылдарында жүзеге асырылған инвестициялық жобалар тізбегін ғылыми тұрғыдан талдау Қазақстанның экономикалық модернизация үдерістерін, инвестициялық ортаның қалыптасуы мен эволюциясын, сондай-ақ мемлекеттік даму стратегияларының тиімділігін бағалауда маңызды зерттеу бағыты болып табылады.

Теориялық талдау

Зерттеудің өзектілігі инвестициялық жобалардың қазіргі экономикалық теория мен басқару ғылымында капиталды тиімді орналастырудың және ұзақ мерзімді экономикалық өсуді қамтамасыз етудің маңызды құралдарының бірі ретінде қарастырылуымен

айқындалады. Ғылыми әдебиеттерде «инвестициялық жоба» ұғымы көбіне капитал салымдарын жоспарлау, экономикалық негіздеме жүргізу және уақыттық ресурстарды оңтайлы үйлестіру үдерісі ретінде сипатталады.

Инвестициялық жоба — алдын ала белгіленген экономикалық мақсаттарға қол жеткізу үшін белгілі бір уақыт кезеңінде капиталды, материалдық және еңбек ресурстарын тиімді пайдалануға, сондай-ақ нәтижелі экономикалық қайтарымды қамтамасыз етуге бағытталған жоспарлы іс-шаралар кешені болып табылады. Мұндай жобаларда инвестиция көлемі, іске асыру мерзімі, техникалық-экономикалық көрсеткіштер, ықтимал тәуекелдер мен тиімділік критерийлері кешенді әрі жүйелі түрде қарастырылады.

Инвестициялық жобаның мәні оның экономикалық тиімділігін негіздейтін дәлелді есептеулерді ұсынумен айқындалады. Бұл, өз кезегінде, жобаның тұрақты табыс әкелуін және салынған капиталдың қайтарымын қамтамасыз ету міндеттерін шешуге, сондай-ақ жобаны іске асыруға қажетті ресурстарды ұтымды ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда, инвестициялық жобалар басқару және шешім қабылдау үдерістерінің өзегін құрайтын стратегиялық экономикалық шешімдер жиынтығы ретінде қарастырылады.

Инвестициялық жоба концепциясы көптеген ғылыми зерттеулерде коммерциялық, техникалық, әлеуметтік және қаржылық аспектілерді біріктіретін көпқырлы экономикалық құбылыс ретінде айқындалады [1].

Өміршең инвестициялық жоба пайыздық төлемдер мен негізгі қарызды уақтылы өтеуді қамтамасыз етіп, салынған капиталдан тартымды деңгейде табыс алуға, сондай-ақ тұрақты және оң ақшалай ағындарды қалыптастыруға бағытталады [2].

Осы тұрғыдан алғанда, инвестициялық жобаны экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан айқындалған дамуға қол жеткізуді көздейтін, адами, материалдық және өзге де ресурстардың белгілі бір үйлесіміне негізделген, салалық және жаһандық деңгейде үйлестірілген жоспарлау арқылы жүзеге асырылатын инвестициялық қызметтің оңтайлы жиынтығы ретінде анықтауға болады.

Тәжірибелік бөлім

Халықаралық тәжірибе инвестициялық жобаларды іске асыру мен оларды тиімді басқарудың экономикалық дамуды қамтамасыз етудегі маңызды рөлін айқын көрсетеді. Әлемнің әртүрлі елдеріндегі инвестициялық практикалар жобалардың нәтижелілігін арттыруға бағытталған институционалдық және қаржылық тетіктердің кең ауқымын қамтиды.

Шетелдік тәжірибеде мемлекеттік-жекеменшік әріптестік (МЖӘ) инвестициялық жобаларды жүзеге асырудың тиімді және кең таралған үлгілерінің бірі ретінде қарастырылады. Арнайы экономикалық аймақтар шеңберінде іске асырылатын жобаларға ұзақ мерзімді салықтық жеңілдіктер берілгенімен, олардың негізгі мақсаты халықаралық іскерлік ортаны қалыптастыру және елдің инвестициялық тартымдылығын арттыру болып табылады. Бұл тәжірибе халықаралық инвестициялық жобалардың тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыруда институционалдық қолдаудың шешуші маңызға ие екенін көрсетеді [3].

Кейбір дамушы мемлекеттер үшін тікелей шетелдік инвестициялар (foreign direct investment, FDI) инвестициялық жобаларды қаржыландырудың негізгі көзі ретінде қызмет етеді. Мәселен, Оңтүстік Кореяның Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы елдеріндегі FDI жобалары нарықты кеңейту және табиғи ресурстарды игеру мақсатында жүзеге асырылғанын көрсететін зерттеулер бар. Аталған инвестициялар қабылдаушы елдердің макроэкономикалық ахуалы мен нарықтық факторларымен тығыз байланыста жүзеге асырылатыны анықталған. Бұл тәжірибе инвестициялық шешімдер қабылдау барысында сыртқы инвестициялық ортаның айқындаушы рөл атқаратынын дәлелдейді [4].

Жалпы алғанда, инвестициялық жобаларды іске асыру тәжірибесі мемлекеттік-жекеменшік әріптестіктің, халықаралық қаржы институттарының қатысуының, тікелей шетелдік инвестициялардың және институционалдық қолдаудың тиімді тетіктері

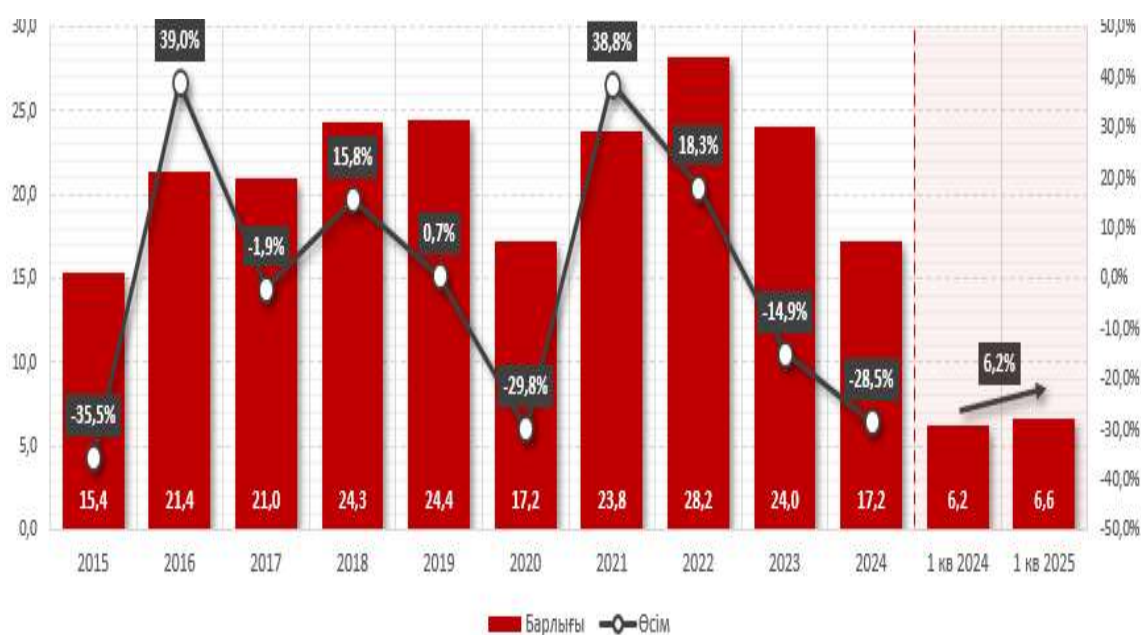
жобалардың табысты жүзеге асуын қамтамасыз ететін негізгі факторлар қатарына жататынын көрсетеді.

Нәтижелер мен талқылау

Қазақстан Республикасы үшін тәуелсіздік алған сәттен бастап басым стратегиялық міндеттердің бірі ұлттық экономикаға тікелей шетелдік инвестициялар ағынын ынталандыруға бағытталған ашық әрі либералды инвестициялық саясатты қалыптастыру болды. Мемлекет инвестициялық ахуалды жақсартуды, шетелдік капитал үшін қолайлы құқықтық және институционалдық орта құруды экономикалық дамудың негізгі алғышарттарының бірі ретінде айқындады.

Осыған байланысты ел басшылығы тікелей шетелдік инвестицияларды тартудың маңыздылығына бірнеше рет назар аударды. Атап айтқанда, Қ.-Ж. Тоқаев 2019 жылғы Қазақстан халқына Жолдауында: «Тікелей шетелдік инвестицияларды тарту жұмысын айтарлықтай жандандыру қажет, өйткені онсыз экономиканың әрі қарай өсу резервтері шектеледі. Бұл – атқарушы биліктің басым міндеттерінің бірі», – деп атап өтті [5].

2025 жылдың бірінші тоқсанының қорытындыларына сәйкес, Қазақстан экономикасына тартылған тікелей шетелдік инвестициялардың жалпы көлемі 6,6 млрд АҚШ долларын құрап, өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 6,2 пайызға артты. Бұл өсім, ең алдымен, шикізаттық емес секторларда, атап айтқанда өңдеу өнеркәсібі, байланыс қызметтері нарығы және қаржы секторында байқалған оң динамикамен сипатталады.

Қазақстанға тартылған тікелей шетелдік инвестициялардың (ТШИ) жалпы ағыны

Шетелдік инвестицияларды тарту үдерісінде жекелеген өңірлердің дамуы айрықша маңызға ие. 2025 жылдың бірінші тоқсанының қорытындылары бойынша тікелей шетелдік инвестициялар (ТШИ) ағыны жөнінен көшбасшы өңірлер ретінде дәстүрлі түрде республиканың екі мегаполисі — Алматы қаласы мен Астана қаласы танылды. Аталған кезеңде Алматы қаласына 3 млрд АҚШ доллары, ал Астана қаласына 1,1 млрд АҚШ доллары көлемінде ТШИ тартылды.

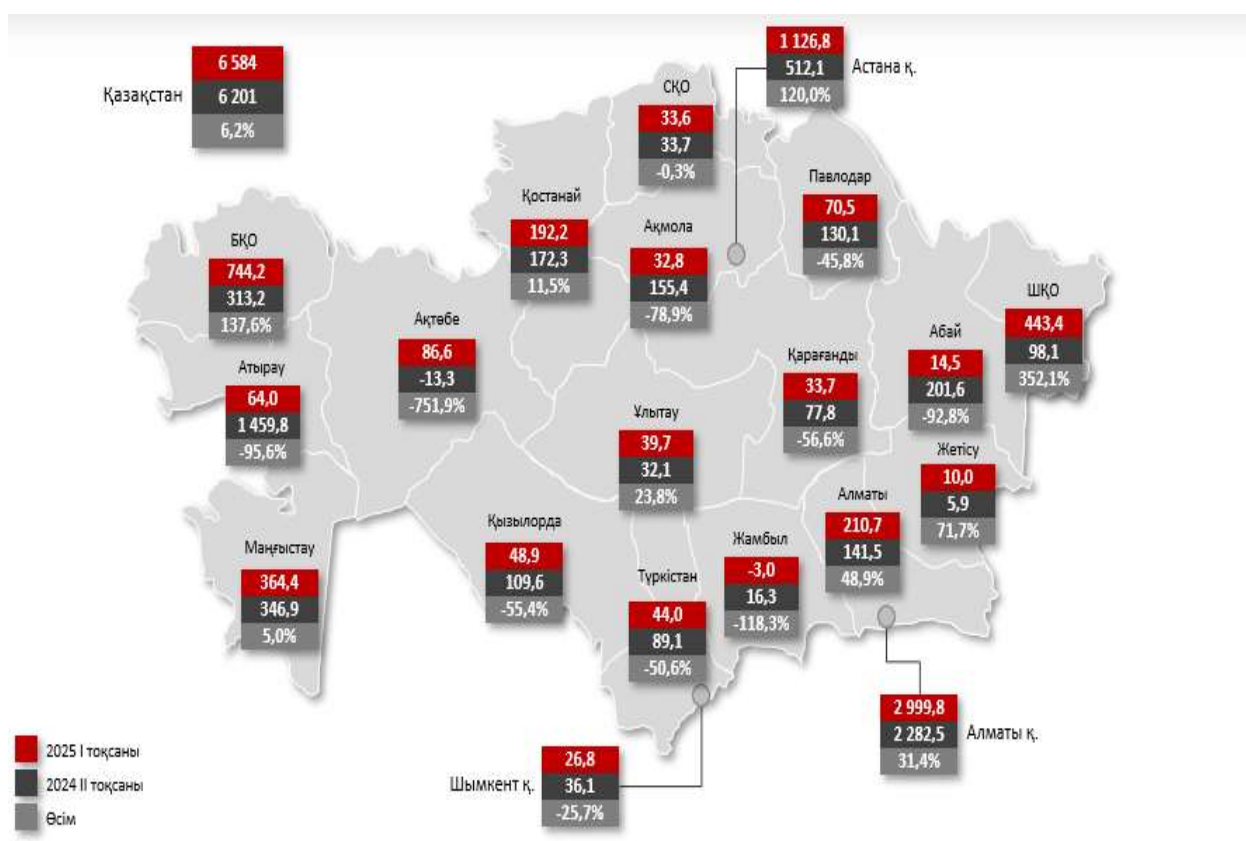
Сонымен қатар ТШИ ағыны бойынша жетекші өңірлер қатарына Батыс Қазақстан облысы (744,2 млн АҚШ доллары), Шығыс Қазақстан облысы (443,4 млн АҚШ доллары),

Маңғыстау облысы (364,4 млн АҚШ доллары) және Алматы облысы (210,7 млн АҚШ доллары) кірді.

Алайда, жалпы республикалық деңгейде қарастырғанда, Қазақстандағы 20 өңірдің тек 9-ы ғана есепті тоқсан қорытындысы бойынша ТШИ ағынының оң динамикасын көрсетті. Инвестициялар өсімі бойынша үздік бестікке Шығыс Қазақстан облысы (352,1%), Батыс Қазақстан облысы (137,6%), Астана қаласы (120%), Жетісу облысы (71,7%) және Алматы облысы (48,9%) енді.

Осы орайда құрамына Жаңа Алатау қаласы (Alatau City) кіретін Алматы облысын ерекше атап өткен жөн. 2025 жылдың бірінші тоқсанының қорытындысы бойынша өңірдегі инвестициялық өсім, өзге факторлармен қатар, аталған қала аумағында іске асырылып жатқан инвестициялық жобалар есебінен қамтамасыз етілді. Бұдан бөлек, Алматы облысы нақты өңдеуші өнеркәсіпке бағытталған инвестициялар көлемі бойынша экономиканың басым секторларында үздік үш өңірдің қатарына кірді.

Қазіргі таңда халықаралық инвесторлармен, оның ішінде Оңтүстік Корея, Сингапур, АҚШ, Таяу Шығыс елдері және Қытай инвесторларымен бірқатар көп миллиардтық инвестициялық келісімдерге қол қойылған және келіссөздер жалғасуда. Атап айтқанда, қытайлық компаниялардың бірі Шэньчжэнь жаһандық технополисінің құрылысына қатысып, Alatau City жобасын іске асыруға тікелей атсалысуда [5].

Тікелей шетелдік инвестициялардың өңірлік ағыны

Инвестиция тартудың өңірлік деңгейдегі тиімділігін арттыру мақсатында өңірлердің инвестициялық бағдарламалары (бұдан әрі – ОИБ) қалыптастырылады. Аталған бағдарламаларда өңірдегі инвестициялық ахуалдың ағымдағы жай-күйі, инвестициялық тартымдылықты дамыту тетіктері, сондай-ақ нысаналы көрсеткіштер айқындалады. Бұл тәсіл өңірлердегі инвестициялық ортаға қатысты мәселелерді, оның ішінде

инфрақұрылымдық және кадрлық сипаттағы түйткілдерді нақты әрі жүйелі түрде шешуге мүмкіндік береді.

Жергілікті атқарушы органдар (ЖАО) қаржыландыруды қажет ететін инвестициялық жобалардың тізбесін тұрақты негізде қалыптастырады. Аталған жобалар инвестиция тарту жүйесінің сыртқы деңгейінде әзірленетін елдік инвестициялық бағдарламалар үшін негіз ретінде пайдаланылады.

ЖАО құзыреті шеңберінде орталық және сыртқы деңгейдегі өзара іс-қимылда жер учаскелерін беру мерзімдерін қысқартуға, инженерлік және әлеуметтік инфрақұрылым жүргізуге, сондай-ақ жобаларды пысықтау сапасын арттыруға басымдық беріледі. Өңірлердің нысаналы индикаторларын ұлттық капитал инвестициялары (НКИ) мен тікелей шетелдік инвестициялар (ТШИ) көлемінің сандық көрсеткіштерінен табысты іске асырылған («орналастырылған») жобалардың үлесіне және өңірдегі инвесторларды сүйемелдеу сапасына қарай қайта қарау мүмкіндігі көзделеді. Бұл ретте инвесторлардың қанағаттану деңгейін талдау және бағалау негізгі өлшемдердің бірі ретінде қарастырылады. Аталған тәсіл инвестиция тартудың үш деңгейлі жүйесінің тұжырымдамасына сәйкес келеді, мұнда орталық және сыртқы деңгейлер инвестиция тартуға ықпал етсе, ал ЖАО инвестордың өңірде орналасуы мен нарықта ұзақ мерзімді сақталуына тікелей әсер етеді.

Сонымен қатар әрбір өңірде қолданыстағы Инвестициялық штабтардың үлгісі бойынша өңірлік инвестициялық штабтар құрылады. Өңірлік инвестициялық штаб өңір әкімінің басшылығымен жұмыс істейді және оның құрамына жергілікті атқарушы органдардың құрылымдық бөлімшелерінің басшылары, инвестиция тарту жөніндегі ұлттық компанияның өңірлік өкілі, өңірлік кәсіпкерлер палатасының, арнайы экономикалық аймақтар (АЭА) мен индустриялық аймақтар (ИА) басқарушы компанияларының, прокуратура, салық органдары және әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорация өкілдері кіреді. Өңірлік инвестициялық штабтың негізгі құзыретіне өңірдегі инвестициялық жобаларды іске асыру барысында туындайтын проблемалық мәселелерді қарау және шешу жатады.

Әрбір жергілікті атқарушы орган елдік инвестициялық бағдарламаларға ұқсас форматта ӨИБ әзірлейді. Бұл бағдарламалар өңірдің тауашалық салаларын айқындауды, инвестиция тарту жөніндегі іс-қимыл жоспарын, сондай-ақ әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан осал аудандарда бюджеттік НКИ үлесін төмендету шараларын қамтиды.

Бұдан бөлек, инвестиция саласында жұмыс істейтін жергілікті атқарушы органдар қызметкерлерінің кадрлық әлеуетін арттыруға бағытталған арнайы бағдарлама әзірленеді. Білікті мамандардың тапшылығын анықтау және оны жою бойынша ұсыныстар әзірлеу мақсатында кадрлық қамтамасыз етуге жыл сайын талдау жүргізу көзделеді.

Өңірлердің инвестиция тарту саласындағы қызметін кешенді бағалау үшін жыл сайын «Өңірлердің инвестициялық тартымдылығының рейтингі» қалыптастырылады. Аталған рейтинг статистикалық деректермен қатар инвесторлардың қанағаттану деңгейін анықтауға бағытталған сауалнама нәтижелерін де ескереді.

Инвестиция тартуда салалық және өңірлік тәсілді енгізу бәсекелік артықшылықтарға ие басым салаларды айқындауға негізделеді. Бұл орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдарға инфрақұрылымдық және кадрлық қажеттіліктерді қоса алғанда, стратегиялық жоспарларды неғұрлым тиімді әзірлеуге мүмкіндік береді [7].

Аталған тәсілді іске асыру мақсатында бейінді мемлекеттік органдар мен жергілікті атқарушы органдар салалық және өңірлік талдау жүргізіп, бәсекеге қабілетті тауашаларды айқындайды. Осы талдау нәтижелері негізінде ӨИБ және салалық инвестициялық ұсыныстар қалыптастырылады. Сонымен қатар квазимемлекеттік сектор субъектілерінің инвестициялық сұранысы шоғырландырылып, алынған нәтижелер елдік инвестициялық бағдарламалар шеңберінде инвесторлар мен бизнес-әріптестерді нысаналы түрде тарту үшін пайдаланылады.

Қорытынды

Жалпы, тәуелсіздік жылдарындағы инвестициялық жобалар тізбегі Қазақстанды өңірлік экономикалық орталықтардың біріне айналдырып, ұзақ мерзімді және орнықты экономикалық дамуға негіз қалады. Елдің инвестициялық саясатының тиімділігі стратегиялық жобаларды дұрыс бағыттау, институционалдық қолдау көрсету және өңірлік деңгейде инвестициялық ахуалды жүйелі дамыту арқылы қамтамасыз етілді.

Әдебиеттер тізімі

1. Vilensky P.L., Ryabikova N.Y. Recommendations for calculations of economic efficiency of investment projects. - Moscow: Finance and Statistics, 2023.
2. Business Dictionary, <http://www.businessdictionary.com>. [Electronic source: last data access: 07.10.16]
3. Port City Colombo – көп миллиардтық инвестициялық МЖӘ жобасы (Wikipedia). [Википедия](#)
4. Han-Sol Lee et al. Motivations and locational factors of FDI in CIS countries – empirical evidence on foreign investment. [arXiv](#)
5. К.-Ж. Токаев, Послание народу Казахстана «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана». 2 сентября 2019 г. /www.akorda.kz.
6. Ranking.kz. - проект по мониторингу экономики Казахстана. Доступно на: <https://ranking.kz>
7. Информационно-правовая система "Әдилет" ("Адилет"). Доступно на: <https://adilet.zan.kz>

А.П. Жакешова, Б.Д. Бекназаров*, Л.С. Колдасова

к. э. наук, профессор, ЮКУ им. М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан
старший преподаватель, ЮКУ им. М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан
старший преподаватель, ЮКУ им. М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан

*Корреспондент авторы: bakytt.8080@mail.ru

ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ПРОЕКТЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Аннотация

В исследовательской статье экономическое развитие Республики Казахстан в период независимости рассматривается в тесной взаимосвязи с объемами привлечённых инвестиций и реализованными стратегическими проектами. Государство сформировало правовые, институциональные и инфраструктурные основы перехода к рыночной экономике, создав благоприятные условия для привлечения иностранного и отечественного капитала. Инвестиционные проекты, реализованные в данный период, внесли значительный вклад в модернизацию структуры национальной экономики, эффективное освоение природных ресурсов, наращивание индустриального потенциала и внедрение новых технологий. В годы независимости объём прямых иностранных инвестиций в Казахстан существенно увеличился, были запущены крупные стратегические проекты в нефтегазовой и энергетической отраслях, сфере транспортно-логистической инфраструктуры, металлургии, сельского хозяйства и цифровых технологий. В целом инвестиционные проекты периода независимости способствовали превращению Казахстана в один из экономических центров региона и заложили прочную основу для перспектив долгосрочного устойчивого развития.

Ключевые слова: годы независимости, инвестиционные проекты, экономическое развитие, инвестиции, инвестиционный климат, индустриально-инновационное развитие, экономический рост.

A.P. Zhakeshova, B.D. Beknazarov*, L.S. Koldasova

Candidate of Economic Sciences, Professor, M. Auezov South Kazakhstan State University,
Shymkent, Kazakhstan

Senior lecturer M. Auezov South Kazakhstan State University, Shymkent, Kazakhstan

Senior lecturer M. Auezov South Kazakhstan State University, Shymkent, Kazakhstan

*Correspondent авторы: bakytt.8080@mail.ru

Abstract

In the research article, the economic development of the Republic of Kazakhstan during the period of independence is examined in close connection with the volume of attracted investments and the implementation of strategic projects. The state established the legal, institutional, and infrastructural foundations for the transition to a market economy, creating favorable conditions for attracting both foreign and domestic capital. Investment projects implemented during this period made a significant contribution to the modernization of the structure of the national economy, the efficient utilization of natural resources, the strengthening of industrial potential, and the introduction of new technologies. During the years of independence, the volume of foreign direct investment in Kazakhstan increased substantially, and large-scale strategic projects were launched in the oil and gas and energy sectors, transport and logistics infrastructure, metallurgy, agriculture, and digital technologies. Overall, investment projects implemented during the independence period contributed to transforming Kazakhstan into one of the region's economic centers and laid a solid foundation for the prospects of long-term sustainable development.

Key words: years of Independence, investment projects, economic development. investment, investment climate, industrial and innovative development, economic growth.

Қатынасхаттар үшін жауапты автор туралы ақпарат:

Бекназаров Бакыт Доктырбаевич - «Экономика» кафедрасының аға оқытушысы,

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан E-mail:

bakytt.8080@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-0518-2398>

Информация об авторе, ответственном за сообщения:

Бекназаров Бакыт Доктырбаевич - старший преподаватель кафедры «Экономика» Южно-

Казахстанский университет им. М.Ауэзова, г. Шымкент, Казахстан, E-mail: bakytt.8080@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-0518-2398>

Information about the author responsible for contacts:

Beknazarov Bakyt Doktorbaevich - Senior lecturer of the Department of «Economy» M. Auezov South Kazakhstan State University, Shymkent, Kazakhstan

E-mail: bakytt.8080@mail.ru <https://orcid.org/0000-0002-0518-2398>